

Data wpływu/Received: 20.11.2019
Data przyjęcia do druku/Accepted for printing: 16.12.2019
Data publikacji/Published: 29.12.2019
Licencja/License: CC BY-SA 4.0

ZDZISŁAW KAZANOWSKI ¹, **TETIANA MARTYNIUK** ²

Integracja edukacyjna z rówieśnikami z niepełnosprawnością w percepcji młodzieży polskiej i ukraińskiej

Educational Integration with Peers with Disabilities in the Perception of Polish and Ukrainian Youth

¹ ORCID: 0000-0002-2860-9817, doktor habilitowany, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Instytut Pedagogiki, Zakład Socjopedagogiki Specjalnej, Polska

² ORCID: 0000-0002-9288-8179, doktor, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy im. Łeśi Ukrainki w Łucku, Wydział Edukacji Nauczycieli i Pracy Socjalnej, Katedra Pracy Socjalnej i Pedagogiki Szkolnictwa Wyższego, Ukraina

Streszczenie

Artykuł prezentuje wyniki analizy gotowości młodzieży polskiej i ukraińskiej do integracji szkolnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością. W badaniach uczestniczyło 169 uczniów z Ukrainy i 170 uczniów z Polski. Wyniki badań pokazały, iż występują istotne statystycznie różnice między badanymi grupami w zakresie trzech głównych wymiarów analizowanej gotowości integracyjnej.

Słowa kluczowe: kształcenie integracyjne, gotowość do integracji szkolnej, integracja rówieśnicza

Abstract

The article presents the results of the analysis of the readiness of Polish and Ukrainian youth for school integration with their peers with disabilities. 169 students from Ukraine and 170 students from Poland participated in the analysis. The research results showed that there are statistically significant differences between the study groups in terms of the three main dimensions of the analysed integration readiness.

Keywords: integration education, readiness for school integration, peer integration

Wstęp

Edukacja integracyjna stała się nieodłączną częścią nauczania w wielu krajach europejskich. Według dowodów empirycznych jednym z najważniejszych

czynników sukcesu we wdrażaniu edukacji włączającej są postawy zaangażowanych w nią podmiotów (por. Schwab, 2018). W Polsce znaczny postęp w rozwoju integracji edukacyjnej związany jest ze zmianami, jakie dokonały się w naszym kraju po 1990 r. Wtedy to w polskim ustawodawstwie pojawił się zapis o kształceniu integracyjnym. Znalazł się on w ustawie z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, z której wynika, że dzieci i młodzież niepełnosprawna mogą pobierać naukę we wszystkich typach szkół (Walkowska, Gąsiorowski, 2014, s. 110).

Natomiast na Ukrainie proces upowszechniania edukacji integracyjnej dopiero się zaczyna (Tkaczenko, 2017). Wprawdzie „coraz częściej na Ukrainie używa się terminu «dzieci ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi», który zwraca uwagę na konieczność zapewnienia dodatkowego wsparcia dzieciom z pewnymi zaburzeniami w rozwoju, jednak uniemożliwia im korzystanie z usług edukacyjnych realizowanych przez szkoły lokalne” (Husak, Bielkina-Kowalczyk 2014, s. 144).

Zróżnicowane warunki funkcjonowania osób z niepełnosprawnością w różnych krajach zachęcają do podejmowania badań porównawczych ukierunkowanych na odkrywanie środowiskowych uwarunkowań integracji edukacyjnej i społecznej. Polska i Ukraina należą do krajów, które od początku lat 90. XX w. doświadczają dynamicznych transformacji społecznych. Polska często była przedstawiana jako lider tych zmian, podczas gdy Ukraina zmagająca się z dużymi trudnościami w przeprowadzeniu reform. Obecnie oba kraje „stanęły w obliczu kryzysów politycznych i społecznych”, jednak ze względu na towarzyszące im specyficzne zjawiska i uwarunkowania można się spodziewać występowania różnic w poglądach na kwestie społeczne między osobami narodowości polskiej i ukraińskiej (Bałdys, Piątek, 2017).

Założenia badań

Celem badań był opis zjawiska gotowości młodzieży z Polski i Ukrainy do integracji edukacyjnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością. W związku z tym sformułowano problem badawczy w postaci pytania: Jakie różnice występują między gotowością badanej młodzieży z Polski i Ukrainy do integracji szkolnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością włączanymi w nurt edukacji ogólnodostępnej?

Badania miały charakter sondażowy z wykorzystaniem techniki ankiety. Narzędziem badań była *Skala Gotowości do Integracji Szkolnej z Rówieśnikami z Niepełnosprawnością* (Kazanowski, 2018a, 2018b).

Badania objęły 170 uczniów (w tym 108 kobiet i 62 mężczyzn) w okresie adolescencji z województwa lubelskiego (w Polsce) i 169 uczniów (w tym 91 kobiet i 78 mężczyzn) z obwodu wołyńskiego (na Ukrainie). Wiek życia badanej młodzieży mieścił się w przedziale 15–17 lat. Średnia wieku młodzieży polskiej wynosiła 15,76 roku, a młodzieży ukraińskiej – 15,69 roku.

Wyniki badań

W analizie wyników badań uwzględnione zostały cztery wymiary gotowości integracyjnej. Wymiar pierwszy oznacza gotowość do funkcjonowania w tej samej przestrzeni fizycznej szkoły i nie uwzględnia zobowiązań do wchodzenia w interakcje budujące wzajemne więzi z osobami z niepełnosprawnością. Ten aspekt gotowości integracyjnej wiąże się z koniecznością odrzucenia stereotypu wyrażającego się w przekonaniu, że wspólne przebywanie naznacza zarówno całe środowisko szkoły, jak i poszczególne osoby funkcjonujące w tym środowisku. Drugi obszar gotowości integracyjnej koncentruje się na rozumieniu problemów i potrzeb osób z niepełnosprawnością, natomiast dwa pozostałe uwzględniają gotowość do interakcji wyrażoną chęcią udzielania pomocy (trzeci) lub chęcią współpracy (czwarty).

Tabela 1. Gotowość młodzieży z Polski i Ukrainy do integracji edukacyjnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością

Czynnik	Młodzież polska		Młodzież ukraińska		t	p
	M_p	SD_p	M_u	SD_u		
I	4,15	0,58	4,40	0,41	-4,524	0,000
II	3,08	0,59	3,40	0,54	-5,206	0,000
III	3,73	0,62	3,82	0,63	-1,322	0,187
IV	3,42	0,66	3,75	0,62	-4,752	0,000

Oznaczenia w tabeli: I – gotowość do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni środowiska szkolnego z uczniem z niepełnosprawnością; II – gotowość do tolerancji dla odmienności ucznia z niepełnosprawnością; III – gotowość do udzielania wsparcia uczniowi z niepełnosprawnością; IV – gotowość do uznania użyteczności zadaniowej ucznia z niepełnosprawnością.

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższy poziom w obu grupach odnotowano dla gotowości do przebywania we wspólnej przestrzeni fizycznej środowiska szkolnego ($M_p = 4,15$; $M_u = 4,40$). Dla pozostałych obszarów gotowości integracyjnej średnia osiąga wartość poniżej 4,0. Oznacza to, iż badana młodzież w mniejszym stopniu jest gotowa do udzielania wsparcia uczniom z niepełnosprawnością ($M_p = 3,73$; $M_u = 3,82$), postrzegania ich jako partnerów do wspólnie wykonywanych zadań ($M_p = 3,42$; $M_u = 3,75$). Natomiast najniższe natężenie badanej gotowości odnosiło się do tolerancji dla odmienności uczniów z niepełnosprawnością ($M_p = 3,08$; $M_u = 3,40$).

Badane grupy różniły się istotnie w zakresie trzech wymiarów: gotowości do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni środowiska szkolnego z uczniami z niepełnosprawnością ($p < 0,000$), gotowości do tolerancji dla odmienności uczniów z niepełnosprawnością ($p < 0,000$) i gotowości do uznania użyteczności zadaniowej uczniów z niepełnosprawnością ($p < 0,000$). Przy czym wyższe natężenie w tych obszarach gotowości osiągnęli uczniowie z Ukrainy. Jedyne w przypadku gotowości do udzielania wsparcia uczniowi z niepełnosprawnością (czynnik III) uczniowie z Polski i Ukrainy nie różnili się istotnie.

W powstaniu różnicy między badanymi grupami w zakresie gotowości do funkcjonowania we wspólnej przestrzeni fizycznej środowiska szkolnego (czynnik I) istotne okazały się wyniki sześciu stwierdzeń tej skali cząstkowej. Młodzież z Ukrainy bardziej niż młodzież z Polski była skłonna do uznania, że rówieśnik z niepełnosprawnością ma takie same prawo do pełnienia roli ucznia jak osoba pełnosprawna ($p = 0,000$) oraz prawo do relacji rówieśniczych ($0,001$), koleżeńskich ($p = 0,000$) i przyjacielskich ($p = 0,000$). Jednocześnie młodzież ukraińska jest bardziej skłonna dostrzegać u takiej osoby możliwości odniesienia sukcesu ($p = 0,000$), a także silniej deklaruje gotowość do jej obrony, gdyby znalazła się w sytuacji zagrożenia ($p = 0,001$).

Kolejna analizowana podskala cząstkowa dotyczyła gotowości badanych do tolerancji dla odmienności ucznia z niepełnosprawnością (czynnik II). Wyniki ogólne tej skali obliczone dla badanych grup wykazały różnicę statystycznie istotną, przy czym taki wynik jest rezultatem dużych rozbieżnościami pomiędzy opiniami wyrażonymi przez badaną młodzież w ośmiu stwierdzeniach. Tylko w jednym spośród nich badana młodzież z Polski uzyskała lepszy wynik w porównaniu z młodzieżą z Ukrainy, dostrzegając większe możliwości przystosowania się ucznia z niepełnosprawnością do środowiska szkolnego ($p = 0,002$). Natomiast młodzież z Ukrainy w większym stopniu niż młodzież z Polski była przekonana o podobieństwie uczniów z niepełnosprawnością do pozostałych kolegów w klasie ($p = 0,010$), większych możliwościach porozumienia się z takim uczniem ($p = 0,004$), niewielkim wpływie jego obecności na obniżenie poziomu nauczania ($p = 0,000$) oraz trudnościach związanych z organizowaniem wycieczek szkolnych ($p = 0,000$) czy porażką drużyny, w której jednym z członków jest uczeń z niepełnosprawnością ($p = 0,000$). Towarzyszyła temu bardziej pozytywna opinia na temat możliwości kierowania grupą przez takich uczniów ($p = 0,000$) i dobrego radzenia sobie z nauką w szkole ogólnodostępnej mimo występujących ograniczeń ($p = 0,000$).

Badana młodzież z Ukrainy w większym stopniu niż młodzież z Polski wykazała gotowość do udzielania wsparcia uczniowi z niepełnosprawnością (czynnik III) tylko w dwóch spośród 10 twierdzeń tej podskali: pod względem gotowości do zaprzyjaźnienia się z osobą z niepełnosprawnością ($p = 0,000$) i wspólnego uczestniczenia w imprezach szkolnych ($p = 0,000$). Natomiast uczniowie z Polski byli bardziej przekonani o tym, że obecność takich rówieśników w klasie rozbudza potrzebę udzielania wsparcia ($p = 0,013$).

Analizując różnice pomiędzy porównywanymi grupami w zakresie gotowości do uznania użyteczności zadaniowej ucznia z niepełnosprawnością (czynnik IV), stwierdzić można, iż młodzież z Ukrainy jest bardziej niż młodzież z Polski przekonana o możliwości oceniania uczniów z niepełnosprawnością według tych samych kryteriów ($p = 0,000$), odpowiedzialnym pełnieniu przez nich różnych ważnych funkcji w szkole i klasie ($p = 0,000$) oraz o szansach na akceptację przez innych uczniów jako członków tej samej grupy zadaniowej ($p = 0,007$).

Podsumowanie

Włączanie osób z niepełnosprawnością w nurt edukacji ogólnej, zarówno przedszkolnej, jak i szkolnej, umożliwia budowanie wzajemnych interakcji, a tym samym wpływa na kształtowanie się gotowości do integracji także w późniejszych okresach życia, w różnych kręgach społecznego uczestnictwa. Badania prezentowane w tym opracowaniu wykazały, że gotowość integracyjna badanej młodzieży z Ukrainy jest wyższa niż u młodzieży z Polski. Pozytywny obraz ustosunkowania Ukraińców do osób z niepełnosprawnością przyniosły również badania Baczały i Binnebesela (2018) dotyczące opinii na temat potrzeby wsparcia duchowego dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, w których badani studenci z Ukrainy byli w większym stopniu niż studenci z Polski przekonani o potrzebie udzielania wsparcia duchowego tym osobom. Z drugiej strony w badaniach Husaka i Bielkiny-Kowalczuk (2014) zidentyfikowano obecność wielu środowiskowych barier uczestnictwa osób z niepełnosprawnością – zarówno w obszarze postaw rodziców dzieci pełnosprawnych, jak i przygotowania nauczycieli do organizacji kształcenia integracyjnego, które ograniczają gotowość integracyjną uczniów.

O pozytywnym wyniku badania gotowości integracyjnej młodego pokolenia Ukraińców mógł zdecydować fakt, iż badane grupy narodowe różniły się istotnie między sobą, biorąc pod uwagę doświadczenia w kontaktach z osobą z niepełnosprawnością w szkole lub środowisku lokalnym ($\chi^2 = 11,903$; $p = 0,001$). Młodzież z Polski posiadała więcej tego typu doświadczeń (66,47%) niż młodzież z Ukrainy (47,93%). W warunkach szkoły ogólnodostępnej kontakty z osobami z niepełnosprawnością powinny być odpowiednio przygotowane. Tylko wtedy można oczekiwać, że pozwolą one wytworzyć prawdziwy obraz możliwości i ograniczeń tych osób oraz odkryć najbardziej efektywne dla nich metody i środki zaspokajania potrzeb. Może być jednak również tak, że wizerunek osób z niepełnosprawnością, który ukształtował się w wyobrazeniach uczniów z Polski, jest rezultatem niewłaściwie zorganizowanych form kształcenia integracyjnego, co należałoby uznać za czynnik sprzyjający pogłębianiu stereotypów i prowadzący do utrwalania jeszcze bardziej negatywnego obrazu tych osób niż u uczniów, którzy nie mieli takich doświadczeń.

Literatura

- Baczała, D., Binnebesel, J. (2018). Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w opiniach młodych obywateli Polski i Ukrainy – wsparcie duchowości. *Seminarie*, 39(1), 119–130.
- Baldys, P., Piątek, P. (2017). Społeczeństwa na rozdrożu. Polska i Ukraina w latach 1989 – 2017. W: P. Baldys, K. Piątek (red.), *Społeczeństwa na rozdrożach. Polska i Ukraina wobec wyzwań XXI wieku* (s. 12–36). Bielsko-Biała: Wyd. AT-H w Bielsku-Białej.
- Husak, P., Bielkiny-Kowalczuk, H. (2014). Inkluzja jako forma nauczania dzieci o szczególnych potrzebach edukacyjnych. *Studia i Prace Pedagogiczne*, 1, 143–150.

- Kazanowski, Z. (2018a). Demograficzne uwarunkowania gotowości młodzieży do integracji szkolnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 23(1), 231–236.
- Kazanowski, Z. (2018b). Skala gotowości młodzieży do integracji szkolnej z rówieśnikami z niepełnosprawnością – propozycja narzędzia. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 23(1), 225–230.
- Schwab, S. (2018). *Attitudes Towards Inclusive Schooling. A Study on Students', Teachers' and Parents' Attitudes*. Münster, New York: Waxman.
- Tkaczenko, O. (2017). Edukacja inkluzyjna w Polsce – pytania i odpowiedzi. *Nasz Wybór*. Pobrane z: <http://pl.naszwybir.pl/edukacja-inkluzyjna-polsce-pytania-odpowiedzi/> (17.11.2018).
- Walkowska, W., Gąsiorowski, B. (2014). Założenia i bariery kształcenia integracyjnego. *Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych*, 18(1), 107–121.